

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון קפ"ה, תשפ"ב

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

פיטורי עובד ממשרה ציבורית או חינוכית

עיקרי הנושא בהלכה

א. שררה, ירושתה והפסקתה

הפיטורין מ'שררה' מורכבים משני חלקים: שכרו של בעל השררה, הממון שמקבל מקופת הקהל. ועצם השררה, אף במקום שבו אינו מקבל שכר או שמתכוונים להמשיך לשלם את שכרו כרגיל אך רוצים לשלול ממנו את השררה, את זכות ההחלטה ודברים אחרים הנגזרים מהיותו בעל השררה, כמו גינוני כבוד המקובלים לנושאי שררה זו ודברים נוספים. על אלו וגם אלו נצטרך לברר האם יש בדברים אלו חוקה שמכוחה נוצרת בעיה לפטר את נושא המשרה ככל עובד במגזר הפרטי. הנידון נוגע לא רק למי שנתמנה מעיקרא על ידי הציבור, אלא גם במי שעמד מעצמו ונתרצה לציבור במשך שנים והוחזק כך באותה השררה.

לגבי חזון, בעל תפילה, מצאנו בהלכות תפילה (אורח חיים סימן נג סעיף כה) שאין מסלקים אותו ממשרתו, אפילו אם יצא עליו ריגון כזה שאם היינו שומעים אותו מראש לא היינו ממנים אותו, כל שלא נמצא בו בוודאי פסול. ועוד זאת, שאם רוצה למנות את בנו תחתיו לסייעו לפרקים, בנו קודם לכל אדם ואין הציבור יכולים למחות בו גם אם קולו של הבן פחות ערב משל האב.

ואולם אם מנהג המקום שהמשרות הציבוריות, החזון או גבאי הצדקה וכל יתר המשרות, הן משרות זמניות, ההלכה היא (שם סעיף כו) שכל המינויים נעשים על דעת כן, וגם אם מינו את בעל המשרה בסתם, אפשר להחליפו כמקובל שם. כדברי הרשב"א בתשובה (ח"ה סימן רפג, הובאה בבית יוסף סי' נג) בזמנו שנהגו למנות אנשים למשרות ציבוריות לתקופה ומעת לעת מחליפים את הממונה, והרי כשרים שברור נושאים במשא העם ובצרכי הציבור ואחר זמן מה מסתלקים ובאים אחרים תחתיהם, ובאופן כזה גם חשד אינו טעם למנוע זאת, יען שאין כל הטלת דופי וחשד במי שמסלקים אותו ממשרתו שנועדה מראש לזמן קצוב, ואין בדבר כל בעיה.

ומבואר שבסתמא במקום שאין מנהג הפוך, המשרה היא אכן קבועה ו'לכל החיים'. ולא זו בלבד, אלא שגם בניו אחריו ממשיכים להחזיק במשרה זו. וכן כתב הפרי מגדים (אשל אברהם שם ס"ק לג).

ושורש הדברים מבואר בספר החינוך (מצוה תצ"ז) על פי דברי הרמב"ם (מלכים פ"א ה"ז) לגבי ירושת מלך וכהן גדול: "ולא המלכות

חנוך העניך לא איבר את עשתונותיו. הוא נשם עמוקות, מעביר בזכרוננו ארבעים שנה בכולל, מעל עשרת אלפים ימים של הרבצת תורה, שיעורים, שמחות ו'שמחות' של אברכי הכולל, כולם היו בניו.

וכמה לא הפסיק להודות להלל ולשבח על כך שבשונה מראשי כוללים רבים לא נגזר עליו לעסוק בפרנסה ובכלכלה. זיכה אותו הקב"ה ב'בעל הבית' שניהל את הכולל ביד רמה ואף גייס בעצמו את כל הכספים הדרושים, וכך יכל ראש הכולל לשאת את תלמידיו כאשר ישא 'האומן' את היונק, בלי להתעסק במוזנות עצמם. כך חזר ואמר לתלמידיו לאורך השנים, חזור על 'ווארט' ששמע בשם ספרא רבה, רבי אלכסנדר זישא פרידמן הי"ד, מפיו של רבי מאיר שפירא מלובלין צוק"ל.

וכעת, נראה שהתהפך הגלגל. לא אירעה כל תקלה חלילה, אבל רוח עברה מלפני 'בעל הבית', לא ברור אם עלה בדעתו למנות את פלוני או שקרא מאמר חינוכי או ניהולי בדבר חשיבות ריענון השורות, כך או כך, גופן של דברים שבאו לידיעתנו כך הוא: הוא זימן את ר' חנוך העניך למשרד החברה שאותה ניהל וממנו ניהל את כל ענייניו, ואחרי דברי נימוסין קצרים, הסביר שהחליט להפסיק להעסיק את ר' חנוך העניך בכולל, "או כמו שאומרים אצלנו בביוזנס: אתה מפוטר", הוא הושיט יד איתנה ללחיצת 'לחיים ולשלום', רגיל מעסקיו שיאמר וייעשה רצונו. וקם ללוות בכבוד את ר' חנוך העניך לעבר שורת המעלות שיובילו אותו אל תחתית המגרל.

ר' חנוך העניך התעשת: "אני לא רוצה להתערב לך בשיקולים, גם לא בשיקול אם כדאי לדון על דברים כאלה יחד עם מי שמסר את כל כולו במשך ארבעים שנה בשביל הכולל 'שלך', אבל כפי שאני מכיר אותך, אני משוכנע שלא העלית על דעתך שאי אפשר מבחינה הלכתית לפטר בעל שררה, ודאי לא בלי טענה". ר' חנוך העניך הבהיר שהוא מצטט מזכרוננו את דברי הרמב"ם ושמעולם לא עסק בסוגיה זו הלכה למעשה, אך הוא מציע לברר זאת. ר' ראובן, בעל הבית, בעל המאה ובעל הדעה, הורה שאכן לא חשב על כך, ולא חשב שיכול להיות כך: לא הבנתי, שאל, לפי ההלכה כל מינוי הוא 'מינוי לכל החיים'?

החליטו השניים לגשת להתפלל מנחה ומיד לאחריה להיכנס לבית ההוראה ולברר כיצד מקובל לפסוק במקרים כאלה.

או לנבחר ציבור טובת הנאה כספית או אחרת מהכרעה שצריך לקבל, יש לזה דין שוחר וחייב לסלק את עצמו מהכרעה באותו עניין, ואם לא סילק את עצמו מהכרעה זו הרי הוא כדיון שנטל שוחר, שיש לפוסלו מכהונתו אף אם מחזיר את הכסף שקיבל (ראה פת"ש חו"מ סימן ט ס"ק א).

ואולם נראה שיש מקום להחריג מכלל זה, מקרה שבו מציאות השררה הוזהר כולה נוצרה על ידי בעל השררה וכגון שחידש הקמת מוסד מסוים שיש בו טובת הציבור והציבור מעוניין בתועלת זו. באופן זה אי אפשר להתייחס למשרתו כאל כל מוסד אחר שרגילות שיהיה בכל קהילה ולדון את המייסד כשאר משרתי ציבור, ויש לו איזה יסוד בעלות במוסד זה. וזאת כל עוד הארגון או המוסד משרת רק את המטרות המסוימות ללא התפתחות קהילתית נרחבת. כי ככל שהארגון הופך להיות מוסד ציבורי בעל אינטרס ציבורי, כמו למשל ארגון של תמיכה רפואית מסוימת או ארגון שירות לנפגעים, הרי שבסופו של דבר, למרות שהעומד בראשו יצר את רעיון הסיוע המסוים, מה שלא היה קודם לכן בהתארגנות הציבורית, עדיין הארגון הפך להיות ציבורי והתרומות הן מכספי ציבור, וממילא אין לעומד בראשו בעלות ממון על הכספים, ולכל היותר זכותו לדרוש את הנצחתו על גבי הארגון אותו ייסד.

ועוד נראה שכאשר ברור שכל כספי הציבור הנתרמים הם על מנת שבעל השררה יעשה בהם ככל אשר יעלה על דעתו, וכגון שהתנה כן במפורש (כפי שידוע שעשה הרב מפוניבז') עם התורמים, או שנותנים הכספים לרבי או אחד מגדולי הדרור, הרי יש לו בעלות גמורה על כספים אלו וממילא אם מקים מוסד מכספים אלו הרי הוא כמוסד פרטי בבעלותו הגמורה. כל זאת בתנאי שהכספים ניתנו על דעת כן בלבד, וכן לא מדובר בתקציבי ציבור או בהקדשות או בתרומות שמצד עצמן קשורות לציבור ויש להן משמעות ציבורית.

ג. 'שררה' מדרגה שנייה או שררה זמנית

ויש להבחין בתפקידי ציבור אלו, שאין כל התפקידים שווים בנושא זה להיותם מוגדרים כשררה ציבורית.

דרך משל, אם הציבור בעיר מסוימת ממנים להם פרנס להיות יוצא ובא מול השלטונות, לחשוב ולטכס עצה כיצד להעביר חוקי עזר עירוניים שסייעו לקהילה וכיצד למנוע מראש יוזמות חקיקה שיפגעו בקהילה. הרי ודאי משרה זו היא 'שררה' לפי הגדרותיה.

ואולם, כמובן שאותו פרנס לא יכול לעשות את כל המלאכה לבדו והוא שוכר מזכיר, ואיש יחסי ציבור, עורכי דין ומומחה מס, ויועצים שונים ועוד ועוד. היעלה על הדעת שכל אלו ככלל 'משרתי ציבור' הם? וככל שהמשרה הציבורית גדולה יותר ומתייחסת לציבור גדול יותר, יכול להיות שיידרשו מחלקות שלמות של עובדים כמו בחברה פרטית גדולה, ובכל אלו, כל אנשי המחלקות הכפופים להוראותיו של העומד בראש, מועסקים בדרך כלל במבנה זהה למבנה ההעסקה שבמגזר הפרטי ויש ביניהם יחסי עובד-מעביד מקובל במגזר הפרטי. ולכן, גם אם שכרם של העובדים מגיע מהקופה הציבורית, הם אינם מוגדרים כמי ש'עובדים אצל הציבור' ותנאי העסקתם שווים לתנאי ההעסקה המקובלים בשוק.

בעל 'שררה' בהגדרתה רלעיל, הוא האדם המקבל את ההחלטות ומנהל את הדברים לרווחת הציבור, ולא זה שמבצע בפועל שורת הוראות מוגדרות מראש שניתנו לו בידי הציבור או בידי בעלי ה'שררה'. לכן, גם מנהלי מחלקות, ייחשבו בדרך כלל כשאר הפועלים, הם אמנם פועלים בכירים יותר, ופועלים רבים אחרים כפופים להם, אך בסופו של דבר גם הם כפופים למי שמעליהם כמו בחברה פרטית והיחיד שנחשב לבעל השררה הוא מי שמנהל את החברה, או הארגון, או המוסד עבור הציבור.

מהגדרה זו עולה גם לאידך גיסא, שכאשר הימצאותו של בעל שררה גבוה יותר בסולם הדרגות מעל משרת הציבור ה'נמוך' יותר אינה מבטלת את השני מעמדתו כמשרת ציבור ואינו מועסק כפקיד

בלבד אלא כל השררות שהן במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים וכל המנויים בישראל בירושה הם לו לאדם שזוכה בה בנו אחריו ובנו וכו' עד לעולם והוא שימלא מקום אבותיו ביראת שמים...". וכך מבואר גם בחידושי הריטב"א על מסכת מכות (דף יג.) שכתב כעין דברים אלו והוסיף בשם רבו הרמ"ה: "ואין צריך לומר דכל שמינהו סתם בשום מינוי בלא קביעות זמן שאין מסלקין אותו מאותו מינוי אלא בטענה וכן ראיתי בתשובה לרבינו מאיר הלוי ז"ל על ענין שליח צבור". וכתב שרבו "היה אומר בשם רבו רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל, דנפקא לן מדכתיב: 'למען יאריך ימים' על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל'. כל משימות שהם בישראל, יהיו לו ולבניו, וכן הוא בירושלמי מסכת הוריות (פ"ג ה"ב)".

ורבני הרמב"ן הם דברי הספרי (דברים שופטים קסב) "ואין לי אלא זה בלבד, מניין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם תלמוד לומר: 'הוא ובניו בקרב ישראל', כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו". ועוד איתא בספרא (שמיני פרשה א פרק א): "ובנים לא היו להם", שאילו היה להם בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר, שכל הקודם בנחלה הוא קודם בכבוד". נמצאנו למדים שכל שררה של כבוד בישראל נעשית לקנין זכות לאדם ולבניו לעד, כל שהם ראויים לכך.

ב. הגדרת מהותה של 'שררה'

כדי לגשת לדיון שלפנינו נקדים לברר מה נחשב 'שררה' ומה מבדיל בין משרות שנחשבות לכהונה ושררה ובין משרות שהן 'סתם' עבודות. מה דינם של ראשי ישיבה, רב קהילה, מלמד תינוקות, שוחט, חזן, בעל תוקע, בעל קורא ושאר תפקידים בשירות הציבורי.

באופן כללי, שררה היא רק שליחות ציבורית קבועה. בעוד שאפשר לשלוח שליח לביצוע פעולה מסוימת ובסיומה מסתיימת שליחותו, כדי ליצור שלוחי ציבור שיהיו נאמנים ומחויבים למשרתם ולמשלחיהם, ישנה מציאות של שליחות קבועה, ומציאות זו היא המוגדרת בפנינו 'שררה'. מיסודות ההגדרה של שליחות קבועה היא העובדה שאין מבטלים אותה אלא רק אם ישנה טענה מוצדקת לכך. ולכן כל עוד שהוא ראוי למשרתו אין לפטרו והוא גם מוריש את זכותו זו לבניו (רמב"ם כלי המקדש פ"ד ה"כ) אם הם יראי שמים וברי-דעת כיצד לנהוג בה. ואם נצרך ללמוד כיצד לנהוג במשרה זו, שוכרים לו מורה ללמדו (רמב"ם מלכים פ"א ה"א). אך חסרון יראת שמים לא יוכל לתקן ואיננו יורש את השררה אם אינו יר"ש.

שליחות ציבורית יכולה להיות הן בענייני ממון, והן בענייני חינוך ושאר צרכי ציבור רוחניים וגשמיים, ככולם כאשר מינו אדם לשליחות ואחריות קבועה, הרי זו שררה שיש בה דיני שררה אלו שאין להיריחו מכהונתו בלי טעם ודאי, ובנו יורשו במשרתו זו אם הוא ראוי לה.

מנהל מוסד ציבור שנתמך מכספי צדקה או כספי ציבור כתקציבי מדינה וכדומה, אם גם ההכרעות הנוגעות למוסד נתונות לסמכותו ואין הוא כפוף לביצוע החלטות של גוף עליון ממנו, הרי אף הוא בעל שררה במשרת הניהול שלו. ומכל מקום, זאת לדעת, שלעולם, אף אם הוא זה שייסד את המוסד וגייס את הכספים להקמתו, אינו הופך ליותר מבעל זכות שררה, דהיינו המוסד לא נעשה שלו ובעלותו אלא עומד לשיקול דעתו המקצועית כאפוטרופוס, שאחרי ככלות הכל הוא פועל בשם מטרה ציבורית וכספי התרומות לארגון או המוסד הם כספי ציבור. ואם יימצא בו פסול אפשר לפטרו ולמנות אחר תחתיו.

ההתייחסות למנהלי מוסדות הנתמכים בכספי ציבור, וכן לשאר בעלי תפקידים ציבוריים, היא כאל דיינים שחייבים לשים את טובת הכלל נגד עיניהם ואסור להם להכריע בדבר שיש להם בו נגיעה שעשויה לגרום להם להכריע שלא לטובת המוסד או העניין הציבורי שלשמו התמנו. ולכן כתב הרמ"א (חושן משפט סימן לו סעיף כב): טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים או יחידים, הרי הן כדיינים ואסורים להושיב ביניהם מי שפסול לדון משום רשעה. ע"כ. וכבר הזהיר רמ"א (חו"מ סימן קסג סעיף א) את טובי העיר 'ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים'. בהתאם לכך, אם יש למנהל מוסד

ועובר תחת הראשון, הרי הוא עדיין בכלל בעל 'שררה'. ולמשל, אם הקהילה גדולה ולא רצתה להעמיד את ענייניה בידי אדם אחד בלבד, ולכן מינו עליהם שבעה פרנסים וכולם דואגים יחד לרווחת תושבי העיר, נבחרים למועצה המקומית וכדומה, במצב כזה כולם נחשבים בעלי שררה אף אם השאירו את כח ההכרעה במקרה של חילוקי דעות בידי ראש הפרנסים.

וכן מצוי בישיבות וכוללים שיש מוסד מקומי שעליו עמל אדם אחד, שפיתח והעמיד אותו במשך השנים, וכעבור שנים מצטרף המוסד לרשת מוסדות כדי להויל עלויות וכדומה, ובמצב כזה לעתים המציאות היא שנותנים את זכות ההכרעה האחרונה לסמכות עליונה של 'נשיא המוסדות' שהוא סמכות רוחנית כגון אחד מגדולי הדור או הנושא בתואר אדמו"ר או אדם בעל יכולות ארגוניות שמגייס כספים ומנהל את כלל הרשת ביד רמה. במצב כזה, אין ראשי הישיבות והכוללים שנמצאים תחתיו בהיררכיית הרשת, נחשבים כפועלים שלו, והרי הם בעלי שררה ככל בעלי שררה. רק כאשר ראשי הישיבות והכוללים ברשת ממונים מלכתחילה בידי הנהלת הרשת, ניתן להחשיבם כעובדי הרשת ולא כמשרתי ציבור.

ד. אלו משרות נחשבות ל'שררה'?

לאור כל האמור נפרט מעט לגבי מספר תפקידים שכיחים, מי נחשב כתפקיד של שררה ומי לאו.

ראש ישיבה, רב עיר, רב שכונה, רב בית כנסת שנבחרו או שעמדו מעצמם והציבור בא אליהם בקביעות, ולא נקצב זמן כהונתם מלכתחילה הרי תפקידם נחשב כשררה.

וכן כל מנהל ארגון, עמותה או מוסד, שהקימו אותו, או קיימו וטיפחו אותו (להוציא מי שמונה כמנהל על ידי חבר הנאמנים של העמותה למשל), תפקידם נחשב כשררה.

כאשר המנהל באותו מקום הוא שהנושאים במשרות אלו מתחלפים מעת לעת, או כשיש בעל משרה כמו ראש קהילה או הנהלה עליונה שבמסגרת סמכותה למנות את בעלי השררה הללו, שוב אין תפקידם נחשב לשררה והרי הם כשאר פועלים אלא שמלאכתם מלאכת שמים ועבודת ציבור.

בהתאם לכך: משגיחים ומשפיעים, ר"מים ומלמדים הכפופים להנהלת הישיבה והת"ת, גבאי בית כנסת וגבאי קופות צדקה העומדים לבחירות אחת לכמה שנים או מתמנים בידי רב השכונה לתקופות קבועות, גם אם כהונה זו מוארכת מעת לעת במשך זמן רב, משרתם אינה מוגדרת כשררה, וככוו – אין בה חזקה או ירושה.

כך נראה הדין גם לגבי שוחטים בזמננו. שאף שהאחרונים הביאו את דברי המבי"ט (חלק ג סימן ר) בתשובה ששוחט נחשב כבעל שררה, הנה נראה ברור שדבר זה תלוי בהגדרות המשרה בכל זמן וזמן, ובזמננו אנו אין כך פני הדברים ואינו בעל שררה. שבזמננו, מכוח מציאות החיים, השחיטה התבצעה בצורה מקומית ומתקנת הציבור היה להגביל את מספר השוחטים לפי גודל העיר והקהל הנהנה משחיטתם, ולכן אסרו רבותינו האחרונים בתשובותיהם על שוחטים אחרים להשיג את גבולו של השוחט דמתא. והשוחט המקומי החזיק במשרתו לאורך ימים ושנים ולא פטרוהו אלא רק אם קלקל בשחיטתו, שאז אפשר לפטר גם בעל שררה.

אבל בימים הללו, רוב ככל השוחטים עושים זאת במסגרת בתי מטבחים גדולים או במסגרת ועדי כשרות, ודרך העסקתם היא כהעסקת כל פועל בתלוש משכורת וכדומה, הרי הם פועלים לכל דבר. ואף אם בתנאי העסקתם נקבע כדין שלגבי ההחלטות הכשרותיות אין הם כפופים לסמכותו של אף אחד והם הפוסקים האחרונים שעל פיהם ישק דבר, והיה מקום לחשוב שדבר זה ייחשב כשררה שאינה ממונית, אין הדבר כן, אלא הרי הם כמומחה שנשכר לעבודה והתנה עם המעסיק שרצתו המקצועית תתקבל בכל דבר הנוגע לעבודתו.

סמכות זו, תתבטל מיידית עם הפסקת העסקתו של השוחט בידי מי שמעסיק אותו, ועד הכשרות או המפעל, ואי-יכולתם של המעסיקים

להפריך בין עצם העסקתו לבין סמכותו המקצועית לקבוע מה כשר ומה לא, אינה הופכת את הבעת הסמכות המקצועית הנ"ל לשררה כמו רב וכדומה.

ולכן נראה שאין בזמננו מציאות של שוחט שיכול לעשות נגד רצונו של בעל הבית, שכן זה שרצתו מתקבלת הוא חלק מרצונו של בעל הבית, והמציאות כיום שונה בעניין זה מהמציאות שעמדה לפני בעל אגרות משה (ח"מ חלק א סי' עה) שכתב שמשגיח כשרות הוא בעל שררה בדומה לריש כורי וריש גרגותא שמבואר בגמרא (קידושין עו) שנחשבים כבעלי שררה. בעלי תפקיד אלו היו בעלי סמכות לסלק ולהפסיד אדם מפרנסתו לפי החלטתם הבלעדית כדי להסדיר את עניני השדות והשוק ולכן יש לדמותם רק למי שנמצא בעמדה דומה. כאמור, משגיחי הכשרות שבזמננו כפופים לוועד הכשרות או למפעל ובכל מקרה אינם בעמדת שררה מול בעלי המפעל.

ה. שררת ראש ישיבה

תפקיד של ראש ישיבה, בין בישיבה קטנה ובין בישיבה גדולה, הוא תפקיד שעליו יסוב כל המפעל. הוא נושא האחריות למול ציבור ההורים ולמול התלמידים עצמם, בהיותו הסמכות הלימודית והרוחנית הדרושה להם. ולכן למרות שיש לישיבה מנהל כספי ואחראי על גיוס כספים, עדיין בעל השררה הוא ראש הישיבה. זאת גם כאשר המנהל הכספי הוא זה שהביא את ראש הישיבה לישיבה ושכר אותו. ולכן אם לא היה ביניהם הסכם מיוחד שעסק בנושא זה של הפסקת העסקתו, אי אפשר לפטרו כל עוד שלא פשע בתפקידו.

הרב מעוגן גם בהגדרת שררה בפי ספר החינוך (מצוה תצו): אלא כל השררות שהן במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים וכו'. ע"כ. בהתאם להגדרה זו נראה בבירור שמשרת ראש ישיבה, היא מן השמות הנכבדים בישראל מאז ומעולם כמבואר בדברי חז"ל בכמה מקומות ודור דור ושופטי, וראו למשל בתענית כ"א ע"א וברש"י שם שהשווה מינוי ראש ישיבה למינוי כהן גדול. וכן מבואר בדברי הגאונים, הראשונים והאחרונים, שמאז ומעולם הייתה משרת ראש ישיבה המשרה המכובדת ביותר בעם ישראל, והוא עומד בראש כל השמות הנכבדים הקיימים.

ולכן אף אם הוא כפוף להחלטות והוראות המנהל הכספי של הישיבה או של נשיא רשת המוסדות, עדיין שררתו על כלל הר"מים והתלמידים בענייני רוחניות והתנהלות הישיבה בסדרי הלימוד והנהגות החינוך. ולכן אף שהשתנה באיזה דברים אופיה של משרת ראש הישיבה שבזמננו מזו שבזמן חז"ל וגם מוסד הישיבה נשתנה באופיו ובזיקתו לכלל אנשי העיר, מכל מקום מעמדה ומעמד שררת ראש הישיבה במקומו עומד בכלל השמות הנכבדים שהזכיר החינוך. ולכן יש לו דין שררה לכל דבר.

והגם שהארכנו במאמר על 'העברת משרה חינוכית לבן' אודות המחלוקת אם במשרה של כבוד התורה שייכת דין שררה שעובר בירושה, או שמשרה של תורה עומדת לכבוד התורה בלבד, ולכן יש למנות תמיד את הרמות שהכי מכבדת ומרבה את התורה (ראה מג"א סימן נג ס"ק לג), לדינא כבר הכריעו הפוסקים (שבת הלוי ח"ד סימן קכה) חוט שני שבת ח"ד עמוד תב) שיש להעביר את המשרה בירושה, וכל שכן שאין להוציא את ראש הישיבה מתפקידו.

ו. כשנרשם בכתב המינוי שהוא עד תאריך מסוים

וזאת יש לדעת, שגם כאשר נרשם בכתב המינוי שהוא עד תאריך מסוים, אם אין בהגדרת התפקיד והנהגתו באותו מקום שהיה נושא המשרה מתחלפים תדיר, אפשר שאין בעצם כתיבת התאריך כדי להגדיר את המשרה כמי שאינה 'שררה' ולאפשר את פטורו מחזיק השררה.

שכך כתב החתם סופר (שו"ת חת"ס חו"מ סימן כב; או"ח סימן רו)

ודעת האגרות משה (חו"מ חלק א סימן עה) שכשלא עשו הסכם מפורש המגביל את ההעסקה בזמן, אי אפשר לפטר את הפועל כל שלא פשע במלאכתו. והביא ראייה לדבריו מסתמא דגמרא (בבא מציעא קט.) שמשמע שאין לפטר פועלים משלל מקצועות אם לא פשעו במלאכתם. על ראייה זו השיב החזון איש שבגמרא מדובר במקום שכן היה בו מנהג המדינה ואין להכריח מכך שסתם אדם במקום שאין בו מנהג ירצה להכניס עצמו בשיעבוד ארוך טווח שכזה.

למעשה, מנהג בכל המדינות כהיום, שמפטרים עובדים אלא משלמים להם פיצויים כנהוג היום (ולא נכנסו במסגרת מאמר זה לנושא תשלומי הפיצויים). ולכן ודאי אפשר לפטר פועלים אלא אם מדובר במינוי של שררה, וכפי הטעם שהבאנו שבעצם הפיטורים מטיל חשד על בעל השררה, ולזה לא יועילו הפיצויים שישלם לו.

ולכן מאחר שנראה שמשרת ראש כולל נחשבת למשרה רוחנית ומינוי של 'שררה', ודאי בפרק זמן ארוך כמו זה שלפנינו, אף שראש הכולל כפוף בענייני הממון למנהל הכולל, אי אפשר לפטרו אם אין טענות של ממש על התנהלותו בתפקידו.

וזה דבר המשפט

• נחלקו האחרונים אם ניתן לפטר עובד שהועסק באופן סתמי ללא הגבלת זמן, אם לא נתרשל במלאכתו ואין עליו טענות. למעשה, מנהג המדינה הקובע דינים אלו, הוא ברוב מדינות העולם שאפשר לפטר עובד אם מודיעים לו על כך פרק זמן מסוים מראש, וישלמו לו פיצויים כמקובל באותה מדינה.

• המחזיק ב'שררה' שהיא תפקיד של כבוד קבוע בשירות הציבור אי אפשר לפטרו, והוא מחזיק בשררה כאילו שלו היתה וגם מורשה לבנו אחריו אם היה ראוי לכך, ואפילו נמצאו ראויים ממנו.

• הנושאים במשרה ציבורית בלבד הם בעלי השררה, ואילו העובדים תחתם אף

שעבודתם משרתת את הציבור אינם נחשבים אלא כפועלים בעלמא.

• משרת ראש ישיבה וכמוה גם משרת ראש כולל היא משרה של שררה, שגם כאשר הם כפופים בענייני ממון ובעניינים נוספים לסמכות עליונה מהם, עדיין הם בעלי שררה רוחנית ואי אפשר להעבירם משרתם אם לא נמצא פסול ופגם בעבודתם.

• לכן, על מנהל הכולל להשיב את ראש הכולל שליט"א על משמרתו ויזכור יחד להגדיל תורה ולהאדיר ולהרבות פעלים לתורה ולעבודה.

ברין זה שאסור לפטר רב מכהן מתפקידו, שדין זה הוא אפילו אם התקבל בשעתו לזמן קצוב בלבד. שמאחר שמבואר ברמ"א (חו"מ סימן של"ג סק"ג) מדין 'ולא עבדים לעבדים' שאסור לאדם להשכיר את עצמו כפועל שכיר יום לפרק זמן ממושך יותר משלוש שנים, "לא נשמע ולא נראה מעולם דאחרי כלות הזמן הנ"ל יורידוהו מגדולתו והתמנותו, ולא נכתב הזמן אלא לאפוקי איסור הנ"ל, אבל להעזי בקודש? חלילה וחלילה! וכשפוסקים גדולה לאדם פוסקים לו עד סוף כל הדורות ומעלים בקודש ולא מורידין. אלו הם דבריו. וכן כתב בשו"ת חמדת שלמה (סימן ז) ופסק המשנ"ב (או"ח סימן נג ס"ק פו).

ואף שלבני זמננו עשוי הדבר להיראות מתמיה שימנו אדם למשרה לכל חייו, הנה נהפוך הוא, על ידי 'מגבלה' זו לא ימנו על ישראל קורשים אלא מי שלכל הפחות לפי שעה בטוחים וסמוכים בו שיהיה באמונת אומן למשרתו לכל ימי חייו ויעמיד בניו אחריו כיוצא בו. ודי בכך שאם ימעל במשרתו יכולים להדיחו.

ז. האם בשאר משרות אפשר לפטר סתם

והנה גם בלא ענין זה של 'שררה', לא בכל מצב אפשר לפטר עובד בהחלטה פתאומית של המעסיק.

כך למשל מצאנו בתשובת הרא"ש (כלל קד סימן ד) שאין לפטר מלמד שנשכר לשנה בתוך זמנו אם אינו פושע במלאכתו, וכך פסקו גם הרשב"א בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סימן א) וכן בתשובות הרדב"ז (ח"א ס' רפ"ה).

והוסיף על כך הרמ"א (סי' של"ג סס"ק ב') שכן הוא הדין כשפועל משכיר את עצמו לשנתיים, קניין שכירות פועלים של תחילת העבודה בראשית השנה הראשונה נחשבת תחילת מלאכה גם לגבי השנה השנייה ואי אפשר יהיה לפטר אותו עד לסיום התקופה.

ואין הבדל אם ההתחייבות על תקופת ההעסקה בין הפועל והמעביד נעשתה בקבלת קנין או בשטר או בסיכום על פה, כל שעצם הסיכום ידוע ושניהם מודים בו והפועל התחיל בעבודתו חלה ההתחייבות ואין לפטרו.

זהו הדין כשיש התייחסות וקצבה לזמן העבודה, ובא המעסיק לפטרו באמצע הזמן. אך בפועל שנשכר באופן סתמי יש לדרוש, האם נחשב כאילו התחייב המעסיק להעביד אותו לעולם, כל זמן שיש לו עבודה לתת לו והפועל לא פשע במלאכתו. או שכל תקופת משכורת נחשבת כמו עבודה נפרדת שמסכימים עליה מחדש ובסוף החודש יכול לפטרו. או לפי מנהג המקום, רק כשמודיעו כמה חודשים מראש כדי שיוכל להתארגן ולחפש עבודה אחרת, אך לעולם אין כאן התחייבות להעסיקו ללא הגבלה.

נחלקו בשאלה זו החזון איש והאגרות משה. דעת החזון איש (בבא קמא סימן כג סק"ב) שהדעת נותנת שאדם אינו שוכר פועל כך שיהיה קשור ומשועבד אליו כל הימים ללא יכולת לפטר אותו, ולכן ברור שדעתו היא לפטרו בסוף הזמן שתמורתו משלם לו, למשל בסוף החודש כפי שנהוג כיום בארץ ישראל, ובכל מקום כנהוג בו. אלא שסברא היא שצריכים להודיע זה לזה זמן מה לפני הפסקת העבודה כפי מנהג המקום. וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן קנא וח"ה סימן רטו).

מודעה רבה לאודייטא

הגנו שמוחים לבשר על הופעת כרך נוסף בסדרת 'מכתלי בית הדין' ובו עשרות פסקי דין נבחרים מנתח חמור בדיני ממונות הלכה למעשה. מוגשים בשפה ברורה חשויה לכל נפש.

זמן להשיג את סדרת 'מכתלי בית הדין' ברכים א' - ז'

בטל': 1800-22-55-66

